Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.03.2021, sp. zn. 30 Cdo 4133/2019, ECLI:CZ:NS:2021:30.CDO.4133.2019.1

Číslo: 96/2021

Právní věta:

Provozní podmínky vazební věznice nejsou limitujícím faktorem pro podávání veganské stravy osobě umístěné ve vazbě (§ 2 věta druhá a § 11 zákona č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Ochrana základních práv jednotlivce je rovnocenná bez ohledu na to, je-li v sázce svoboda myšlení , svědomí a náboženského vyznání nebo přesvědčení (článek 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 17.03.2021

Spisová značka: 30 Cdo 4133/2019

Číslo rozhodnutí: 96

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odpovědnost státu za nemajetkovou újmu [Odpovědnost státu za újmu]

Předpisy: čl. 4 odst. 2 předpisu č. 2/1993Sb.
čl. 9 předpisu č. 209/1992Sb.
§ 31a předpisu č. 82/1998Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání žalobce zrušil rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. 4. 2019, sp. zn. 23 Co 62/2019, a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

I.
Dosavadní průběh řízení

1. V projednávané věci byl předmětem žaloby požadavek žalobce na poskytnutí blíže specifikované omluvy coby přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu, jež mu měla vzniknout v období, kdy byl umístěn ve vazbě ve Vazební věznici L. (od 5. 9. 2016 až do 13. 4. 2017) a kdy mu přes jeho opakovanou žádost nebyla poskytována veganská strava. Žalobce je dlouhodobě vegan a odmítá z etických důvodů konzumaci živočišných výrobků. K žádosti žalobce a k jeho opakovaným stížnostem mu vedení věznice sdělilo, že mu může zajistit vegetariánskou stravu, nikoliv veganskou, neboť ta by

se nevešla do předepsaného limitu nutričních hodnot, které musí věznice zajišťovat. Žalobce v žalobě pokládal jednání žalované za ponižující, nesouhlasil s tím, aby mu byla podávána strava vegetariánská. Odepření veganské stravy považoval za zásah do svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání, které je zaručeno Listinou základních práv a svobod (dále jen „LPS“ nebo „Listina“), čímž došlo k zásahu do jeho lidské důstojnosti a k diskriminaci. Podle žalobce je veganství součástí světového filozofického názoru obdobně jako náboženské vyznání. V důsledku podávání nevhodné stravy žalobce pociťoval ze strany věznice v tomto směru ponižující zacházení, které zakazuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Obvodní soud pro Prahu 2 (dále jen „soud prvního stupně“) rozsudkem ze dne 4. 10. 2018, č. j. 15 C 223/2017-92, konstatoval porušení práva žalobce na svobodu myšlení a svědomí, a to postupem vazební věznice L. spočívajícím v podávání stravy, která byla v rozporu se zásadami veganského stravování žalobce v době jeho pobytu (výrok I), žalované uložil povinnost zaslat žalobci písemný dopis (omluvu) v blíže určeném znění (výrok II) a žalované uložil povinnost zaplatit žalobci na nákladech řízení 19 008 Kč (výrok III).

3. Soud prvního stupně dospěl na základě provedeného dokazování a též s přihlédnutím k „obecným zkušenostem“ ke skutkovému závěru, podle něhož byl žalobce vazebně stíhán a umístěn ve Vazební věznici L. od 5. 9. 2016 do 13. 4. 2017. Je dlouhodobě praktikujícím veganem, z důvodu neposkytování veganské stravy neúspěšně žádal o přemístění do jiného typu věznice a byla mu toliko nabídnuta náhradní alternativa ve formě vegetariánské stravy. V rámci provedeného dohledu neshledalo v postupu okresního státního zastupitelství pochybení ani Krajské státní zastupitelství v Ústí nad Labem. Příprava plnohodnotné veganské stravy nevyžaduje žádné speciální technologické zařízení a stravovací částka odpovídající dennímu normativu na vězně v částce 57 Kč byla dostačující při použití základních surovin a doplňování vitamínu B12.

4. V rovině právního posouzení soud prvního stupně vycházel ze znění § 2 a § 16 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZoVTOS“) ve spojení s § 13 a § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OdpŠk“ nebo „zák. č. 82/1998 Sb.“), kdy po citaci čl. 4 a čl. 15 Listiny základních práv a svobod a s odkazem na závěry Ústavního nálezu vyjádřené v usnesení ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97, uzavřel, že v neposkytnutí veganské stravy žalobci v době výkonu jeho vazby lze spatřovat nesprávný úřední postup. Jestliže lze spatřovat ve veganství kulturní postoj, jde o určitou paralelu k právní úpravě svobody vyznání (čl. 15 LPS). I podle Ústavního soudu záleží na konkrétních okolnostech případu, kdy je nutno posuzovat aspekt svobody projevu náboženství a případně výjimky z náboženských pravidel a dále též zkoumat dodržování stravovacích pravidel před omezením osobní svobody; rovněž je nutno přihlížet k počtu osob ve věznici, možnosti státu financovat takové zvýšené nároky a k možnosti poskytnout náhradní formu stravování. Zapotřebí je přihlížet i k povaze potravin v případě potravin epidemiologicky rizikových, a zda poskytované strava nenarušuje účel omezení osobní svobody. Soud prvního stupně s ohledem na učiněná zjištění proto uzavřel, že postupem vazební věznice v L. (neposkytováním veganské stravy žalobci) došlo k porušení práva žalobce vyplývajícího z čl. 15 LPS, kdy bylo porušeno základní lidské právo žalobce na svobodu myšlení a svědomí, a to i se zřetelem na ZoVTOS, jenž zakládá povinnost věznice a Vězeňské služby respektovat kulturní požadavky osob omezených na svobodě. Pokud se Ústavní soud a veřejný ochránce práv zabývali posouzením situace osob uznávajících judaismus či muslimské náboženství (s nimiž jsou rovněž spojeny zvláštní stravovací návyky), pak soud prvního stupně v relaci k tomu uzavřel, že veganství představuje širokou veřejností vnímané hnutí, jehož základním přesvědčením je nekonzumovat produkty ze zabitých a zneužitých zvířat; jedná se o filozofii neubližování v okamžiku, kdy se ubližovat nemusí, o sociálně filozofický postoj určité části lidstva k určitému alternativnímu stylu života, která mají jasně

definovaná nikterak složitá pravidla. Veganství tak podřadil pod kulturní požadavek ve smyslu § 16 ZoVTOS. Pokud věznice byla v uvedeném období schopna poskytovat a vyrábět vegetariánskou stravu, pak mohla zajistit i stravu veganskou. Tomu na překážku nemohly být podle soudu prvního stupně ani obecně nezávazné interní předpisy Vězeňské služby stanovící nutriční a finanční limity pro stravu veganskou. Pokud byla věznice schopna zajistit dietní stravu a stravu vegetariánskou, došlo ve vztahu k žalobci, jemuž naopak nebyla poskytnuta strava veganská, ke značné nerovnosti a nerespektování jeho práva vyplývajícího z čl. 15 odst. 1 LPS. K zásahu do svědomí žalobce došlo podle soudu prvního stupně i tím, že žalobce byl nucen pozřít i stravu, která se jako veganská označit nedá. Tento zásah do svědomí lze podle názoru soudu reparovat písemně omluvou určeného znění.

5. Městský soud v Praze (dále jen „odvolací soud“) v záhlaví označeným rozhodnutím k odvolání žalované rozsudek soudu prvního stupně ve výrocích I a II změnil tak, že žalobu zamítl (výrok I rozsudku odvolacího soudu) a žalobci uložil povinnost zaplatit žalované na nákladech řízení před soudy obou stupňů 1 500 Kč (výrok II rozsudku odvolacího soudu).

6. Odvolací soud vycházel zčásti ze skutkových zjištění soudu prvního stupně, zčásti dokazování sám doplnil o čtení nedatovaného písemného vyjádření R. O. (velitel družstva kuchařů Hradní stráže), o vyjádření lékaře J. G. (Centrum pro výzkum diabetu, metabolismu a výživy, II. interní klinika Fakultní nemocnice K. V.) ze dne 4. 7. 2018 a o obsah rozhovoru se žalobcem publikovaný 11. 9. 2016 na internetu pod titulkem „Freeganství je pro mě způsob, jak žít svůj život“.

7. Odvolací soud převzal skutkový závěr soudu prvního stupně ohledně doby trvání výkonu vazby žalobce, jeho praktikování veganství jako určitého životního stylu filozofie a přesvědčení. Měl rovněž za prokázané, že z důvodu neposkytování veganské stravy žádal žalobce neúspěšně o přeložení do jiné vazební věznice, jeho opakované stížnosti byly řešeny zaměstnanci věznice, lékařem a i v rámci dohledu příslušným okresním i krajským státním zastupitelstvím. Požadavku žalobce nebylo vyhověno, ve vazbě mu byla poskytována toliko strava vegetariánská. Odvolací soud naopak nesouhlasil se závěrem soudu prvního stupně, podle něhož pro přípravu vyvážené veganské stravy postačí denní limit 57 Kč na osobu, aniž by musely být této osobě poskytovány potravinové doplňky a suplementy, minimálně vitamín B12. I pokud by bylo možno vyjít ze závěru velitele kuchařů Hradní stráže (neukotveného ovšem ke konkrétnímu období), je zřejmé, že při veganském způsobu stravování je dlouhodobě nutno doplňovat další složky, které nejsou obsaženy ve veganské stravě. Odvolací soud měl pochybnosti o srovnatelnosti „vstupních dat“ a technologického i personálního vybavení pracoviště zajišťujícího stravu Hradní stráže a vazební věznice. Zvýšená finanční náročnost zajišťování vegetariánského jídla (ve srovnání s živočišnou stravou) vyplývá podle něj i z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve věci stížnosti Jakóbski proti Polsku (stížnost č. 18429/06, dále jen „Jakóbski“). Žalobce (oproti věci projednávané ESLP) nespojoval své stravovací požadavky a své přesvědčení s náboženským vyznáním. Závislost přípravy stravy na vhodném technologickém vybavení kuchyně, na kvalifikaci personálu, na zajištění zdravotní nezávadnosti a na dostupnosti odpovídajících surovin ostatně vyjádřila i Veřejná ochránkyně práv ve vězeňském sborníku 2010.

8. Odvolací soud dále zvažoval dopad čl. 9 Úmluvy a čl. 15 a 16 LPS. I podle nich lze přistoupit k omezení svobody svědomí, přesvědčení, víry či náboženství a při projevech tohoto přesvědčení, svědomí či náboženství ve vnějším světě pouze na základě zákona. V tomto případě shledal odvolací soud omezení projevu světového názoru, svědomí a přesvědčení žalobce v zákoně č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby (dále jen „ZoVV“), ve spojení s vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění účinném v rozhodném období (dále jen „vyhláška“). Podle § 11 ZoVV věznice poskytuje obviněným pravidelnou stravu za podmínek a v hodnotách, které odpovídají udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu a věku; přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic obviněných. Podle § 27 vyhlášky se strava poskytuje obviněným podle stravní normy, která obsahuje složení, množství a nutriční hodnotu potravin v rámci

stanoveného peněžního limitu na osobu a den v závislosti na věkové kategorii, zdravotním stavu a případném pracovním zařazení obviněného; o přiznání léčebné výživy, jejím druhu a délce trvání rozhoduje lékař. Podle § 28 odst. 2 vyhlášky se obviněnému, který vzhledem ke svému založení nebo přesvědčení nechce akceptovat běžné stravovací zvyklosti, umožní pořizovat na vlastní náklady doplňkovou stravu v přijatelném rozsahu, pokud to podmínky věznice dovolují. Uvedená ustanovení podle odvolacího soudu představují zákonné omezení výkonu osobnostních práv jedince, a to v závislosti jednak na smyslu a účelu výkonu vazby a v závislosti na provozních podmínkách dotčené věznice. Z evidence žalované o kapacitním obsazení kuchyně, množství připravované stravy a počtu strávníků v rozhodném období tak podle náhledu odvolacího soudu bylo zřejmé, že nebylo možno zajistit kromě běžných 410 porcí i samostatný typ veganského stravování pro žalobce; opačný závěr soudu prvního stupně potom nebyl podle odvolacího soudu podložen odpovídajícími skutkovými zjištěními. Úvahu učiněnou soudem prvního stupně, že jediným důvodem pro neposkytnutí veganské stravy žalobce v době výkonu vazby byla neexistence normy pro veganské stravování a „nacenění potřebných potravin včetně přípravy“, nepovažoval odvolací soud za správnou, když faktickým důvodem neposkytnutí této stravy bylo především technické, provozní a personální vybavení věznice, neumožňující vyjít vstříc takto individuálním požadavkům žalobce. Je přitom podle odvolacího soudu evidentní, že žalobci bylo v rámci provozních možností umožněno stravování odpovídající jeho představám na vlastní náklady, případně za využití pomoci třetích osob (balíčky), a to při vědomí, že jakákoliv opatření spjatá ve vztahu k žalobci musí vycházet ze smyslu a účelu výkonu vazby, a v důsledku toho i ze zákonné licence na omezení osobnostních práv osoby dočasně zbavené osobní svobody. K tomu pak přistupuje skutečnost, že po Vězeňské službě České republiky jako organizační složce státu napojené na státní rozpočet a hospodařící se stanoveným limitem, nelze požadovat služby, které jsou poskytovány v obdobném zařízení lázeňského či hotelového typu“. Odvolací soud rovněž doplnil, že žalobce trvající na svých veganských stravovacích návycích opomíjel, že pokud by mu i v případě provozních možností věznice byla taková strava poskytována, a to nad rámec stanoveného finančního limitu, projevilo by se toto stravování nepříznivě na limitech jiných osob toho času omezených na osobní svobodě, které by tak za zákonem stanovených podmínek důvodně mohly pociťovat ze strany „poskytovatele zdravotnictví“ diskriminační přístup, když je nepochybné, že dlouhodobé podávání veganské výživy vyžaduje i dodávání suplementů, minimálně vitamínu B12, případně vitamínu D, železa, kalcia či jiných minerálů. I v tomto směru lze podle odvolacího soudu předpokládat vyšší finanční náročnost k zajištění suplementů pro žalobce, a to opět na úkor ostatních osob nacházejících se v té době ve vazbě či výkonu trestu.

9. S odkazem na blíže specifikovanou judikaturu ESLP a Ústavního soudu je dle odvolacího soudu významné, že přesvědčení žalobce nebylo spjato s jeho náboženským vyznáním, výkon jeho přesvědčení po dobu vazby tak byl limitován shora uvedenými zákonnými ustanoveními (a to i v souladu s čl. 4 LPS), která nebyla shledána v rozporu s Úmluvou a naopak byla aplikována se zřetelem ke smyslu a účelu výkonu vazby. To je podle odvolacího soudu patrné i z usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97, kdy v případě požadavku vězně na zajištění košer stravy v situaci, kdy tento vyznával judaismus, a ve spolupráci s věznicí se mu podařilo zajistit náhradní stravování zvenčí, nebylo možno požadovat, aby s ohledem na víru a přesvědčení, které „něco stojí“, veřejná moc hradila veškeré náklady na realizaci přesvědčení a víry dotčené osoby, aniž by nebyl narušen účel a smysl omezení osobní svobody. V případě nynějšího žalobce nebylo možno uzavřít, že jeho veganství bylo projevem svobody náboženského vyznání; v tomto směru tak není dle odvolacího soudu použitelná shora uvedená judikatura ESLP (když v případě Jakóbski se jednalo o nezajištění vegetariánské stravy buddhistovi). Žalobci nelze upírat výkon jeho světonázoru, kterým nepochybně veganství je, a to v rámci svobody myšlení i svědomí a jeho přesvědčení, nelze však požadovat po státu v době omezení svobody žalobce, aby vyvíjel aktivní činnost, a to i při vyšší finanční náročnosti, a zajišťoval tak stravování žalobce podle jeho představ, jeho přesvědčení a subjektivních chuťových vjemů. I za situace, kdy přesvědčení jednotlivce ve vztahu ke stravování vyplývá z náboženského vyznání či víry, podléhá realizace tohoto stravování v

době výkonu vazby či výkonu trestu zákonným omezením, jak vyplývá z čl. 9 Úmluvy, z čl. 4 a čl. 15 LPS a i zákona o výkonu vazby. Čl. 9 Úmluvy chrání i podle judikatury ESLP pouze náboženské přesvědčení, které dosahuje určité míry přesvědčivosti, vážnosti, soudržnosti a důležitosti. Pokud odvolací soud doplnil dokazování obsahem shora uvedeného rozhovoru žalobce publikovaného na internetu, měl na základě jeho obsahu pochybnosti o praktické realizaci a vážnosti žalobcova světonázoru. I s přihlédnutím k závěrům Ústavního soudu plynoucím z rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 18/98, Pl. ÚS 6/02 a I. ÚS 671/01 dospěl k závěru, že neposkytováním veganské stravy ve vazební věznici Litoměřice nedošlo k porušení práva žalobce na svobodu myšlení a svědomí, a že není opodstatněné poskytnout žalobci písemnou omluvu.

II.
Dovolání a vyjádření k němu

10. Žalobce napadl rozsudek odvolacího soudu v plném rozsahu dovoláním, v němž formuloval dvě otázky, které dosud neměly být řešeny v judikatuře Nejvyššího soudu a jejichž řešením měl odvolací soud zasáhnout do žalobcových ústavních práv: 1) zda je nesprávným úředním postupem a zásahem do práva na svobodu myšlení a svědomí neposkytnutí stravy v souladu se zásadami veganství osobě, která je z důvodu svého etického přesvědčení veganem, a to za situace, kdy tato osoba žádá o stravu z běžných dostupných a levných surovin a nežádá ani o poskytování speciálních dražších potravinových výrobků, ani nežádá o poskytnutí doplňků stravy a 2) zda právo na svobodu náboženského vyznání v kontextu stravování ve vazbě má větší váhu než právo na svobodu myšlení a svědomí, a to s ohledem na rozsudek ESLP ve věci Jakóbski proti Polsku (rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 2010, č. stížnosti 18429/06). Žalobce má za to, že čl. 9 Úmluvy nerozlišuje mezi svobodou náboženského vyznání a svobodou myšlení a svědomí a nelze jedné této svobodě dávat přednost před druhou. V porovnávaném případě projednávaném ESLP se vězeňská služba také dovolávala finanční náročnosti a namáhavosti pro kuchyňský personál, ovšem ESLP těmto důvodům nepřisvědčil, a to zejména s ohledem na to, že tehdejší stěžovatel nevyžadoval žádné speciální produkty či zvláštní a náročný způsob přípravy, ale prostou bezmasou stravu. Dále žalobce poukazoval na vadu řízení, která mohla mít vliv na věcnou správnost napadeného rozsudku. Odvolací soud uvedl, že „nesouhlasí se skutkovým závěrem soudu prvního stupně, že pro přípravu vyvážené veganské stravy postačí denní limit 57 Kč na osobu, aniž by musely být této osobě poskytovány potravinové doplňky a suplementy, minimálně vitamín B12“, a dále argumentoval údajnou finanční náročností poskytování veganské stravy. Tato argumentace však nemá podle žalobce oporu v provedeném dokazování a jde ve smyslu judikatury Ústavního soudu o extrémní nesoulad mezi provedenými důkazy a učiněnými skutkovými závěry. Žalobce naopak v průběhu předcházejícího řízení doložil svá tvrzení dvěma odbornými vyjádřeními. Odvolací soud neprovedl žádné důkazy, které by soudem prvního stupně konstatovanou skutečnost, že pro veganskou stravu postačí denní limit 57 Kč na osobu, vyvrátily, přesto své rozhodnutí odvolací soud opřel o svoji nepodloženou domněnku, že denní limit pro její zajištění nepostačuje. Žalobce, vzdor opačné představě odvolacího soudu, nikdy nepožadoval po Vazební věznici L. podávání dalších suplementů. Cena vitamínu B12 se nadto pohybuje okolo 1,50 Kč za tabletu na den. I co se týče údajných zvýšených nákladů na kuchaře a jejich proškolení, takové zvýšené náklady nebyly nijak vyčísleny a prokázány a vzhledem k tomu, že věznice je schopna zajišťovat různé druhy speciální stravy včetně stravy vegetariánské, tak není jasné, proč by zrovna příprava jednoduché veganské stravy měla činit kuchařům jakékoliv problémy. Žalobce proto navrhoval, aby Nejvyšší soud napadený rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

11. Žalovaná ve svém vyjádření stručně uvedla, že se zcela ztotožňuje se závěry, ke kterým dospěl odvolací soud v napadeném rozsudku a považovala jej za správný po skutkové i právní stránce. Žalovaná navrhovala, aby Nejvyšší soud podané dovolání žalobce odmítl (případně zamítl) a přiznal žalované náhradu nákladů dovolacího řízení.

III.
Přípustnost dovolání

12. Nejvyšší soud v dovolacím řízení postupoval a o dovolání rozhodl podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném od 30. 9. 2017 (viz čl. II odst. 2 a čl. XII zákona č. 296/2017 Sb.), dále jen „o. s. ř.“.

13. Dovolání bylo podáno včas, osobou k tomu oprávněnou a prostřednictvím zvoleného advokáta (§ 241 odst. 1 o. s. ř.). Nejvyšší soud po zjištění, že dovolání má předepsané obsahové náležitosti se dále zabýval tím, zda a v jakém rozsahu je dovolání přípustné.

14. Podle § 236 o. s. ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, jestliže to zákon připouští.

15. Dle § 237 o. s. ř., není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

16. Podle § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř. dovolání podle § 237 není přípustné proti rozhodnutím v části týkající se výroku o nákladech řízení, dovolání tak objektivně není přípustné proti výroku II rozsudku odvolacího soudu. Nejvyšší soud však dovolání v této části neodmítl, neboť daný výrok v důsledku své akcesority nakonec sdílel osud výroku o věci samé.

17. Dovolání je přípustné pro řešení obou žalobcem předestřených otázek, které dosud nebyly v judikatuře Nejvyššího soudu v úplnosti vyřešeny.

IV.
Důvodnost dovolání

18. Dovolání je rovněž důvodné.

19. Podle § 13 odst. 1 OdpŠk stát odpovídá za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Nesprávným úředním postupem je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě.

20. Podle § 31a OdpŠk bez ohledu na to, zda byla nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem způsobena škoda, poskytuje se podle tohoto zákona též přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu (odst. 1). Zadostiučinění se poskytne v penězích, jestliže nemajetkovou újmu nebylo možno nahradit jinak a samotné konstatování porušení práva by se nejevilo jako dostačující. Při stanovení výše přiměřeného zadostiučinění se přihlédne k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k nemajetkové újmě došlo (odst. 2).

21. Podle čl. 9 Úmluvy každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů (odst. 1). Svoboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných (odst. 2).

22. Podle čl. 4 LPS povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod (odst. 1). Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem (odst. 2). Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky (odst. 3). Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (odst. 4).

23. Podle čl. 15 odst. 1 Listiny svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

24. Podle § 2 věty druhé a třetí ZoVV během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.

25. Podle § 11 ZoVV věznice poskytuje obviněným pravidelnou stravu za podmínek a v hodnotách, které odpovídají udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu a věku; přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic obviněných.

26. Podle § 27 vyhlášky se strava poskytuje obviněným podle stravní normy, která obsahuje složení, množství a nutriční hodnotu potravin v rámci stanoveného peněžního limitu na osobu a den v závislosti na věkové kategorii, zdravotním stavu a případném pracovním zařazení obviněného (odst. 1). O přiznání léčebné výživy, jejím druhu a délce trvání rozhoduje lékař (odst. 2).

27. Podle § 28 odst. 2 vyhlášky obviněnému, který vzhledem ke svému založení nebo přesvědčení nechce akceptovat běžné stravovací zvyklosti, se umožní pořizovat na vlastní náklady doplňkovou stravu v přijatelném rozsahu, pokud to podmínky ve věznici dovolují; nárok na poskytnutí stravy podle § 27 odst. 1 tím není dotčen.

28. Podle § 16 odst. 1 věty druhé ZoVTOS, má odsouzený, v rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, právo na to, aby věznice přihlížela k jeho kulturním a náboženským tradicím při poskytování stravy.

29. Nejvyšší soud považuje za vhodné upozornit, že obě žalobcem předestřené otázky spolu úzce souvisejí, když odpověď na druhou položenou otázku významně předurčuje odpověď na otázku prvou. Podaným dovoláním, jehož obsahem je Nejvyšší soud striktně vázán (§ 242 odst. 3 věta prvá o. s. ř.), přitom nebyl nijak zpochybněn určující závěr odvolacího soudu, jenž žalobcem uplatněný nárok právně kvalifikoval podle čl. 9 Úmluvy a čl. 15 LPS. Z jejich znění ve svých úvahách proto vycházel i dovolací soud.

30. Ve vztahu k první otázce, zda je nesprávným úředním postupem a zásahem do práva na svobodu myšlení a svědomí neposkytnutí stravy v souladu se zásadami veganství osobě, která je z důvodu svého etického přesvědčení veganem, je třeba zdůraznit, že v čl. 15 LPS je každému zaručena volnost zastávat či změnit svou víru, náboženské vyznání, obdobné světonázorové přesvědčení či zůstat bez takového přesvědčení. Do této sféry nesmí veřejná moc žádným způsobem přímo či nepřímo zasahovat a svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání omezovat či znemožňovat.

31. Myšlením je třeba rozumět nejširší spektrum rozumových a poznávacích činností člověka, zvláště pak zpracovávání poznatků o vnějším světě. Naproti tomu svědomím je schopnost poměřování lidského jednání nejen s náboženskými, ale i s obecnějšími etickými a morálními pravidly a hodnotami, které probíhá v konkrétní situaci se zcela individuálním výsledkem (srov. např. Jäger, P. Listina základních práv a svobod: Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN

978-80-7357-750-6,2012, str. 374 – 375).

32. Svoboda svědomí a myšlení má konstitutivní význam pro demokratický právní stát respektující liberální myšlenku přednosti odpovědné důstojné lidské bytosti před státem, tj. myšlenku úcty (respektu a ochrany) státu k právům člověka a občana (čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky). Při zvažování, zda se v případě konfliktu právní normy s konkrétně uplatňovanou svobodou myšlení či svědomí má prosadit posléze jmenovaná svoboda, je třeba zvážit, zda by takové rozhodnutí nezasáhlo do základních práv třetích osob, anebo zda prosazení svobody svědomí nebrání jiné hodnoty či principy obsažené v ústavním pořádku České republiky jako celku (srov. nález Ústavního soudu ze dne 11. 3. 2003, sp. zn. I. ÚS 671/01). Zmiňovaná základní práva nabývají reálné hodnoty jen tehdy, jestliže je možné tato práva i veřejně, tj. navenek identifikovatelným způsobem, projevit (srov. nález pléna Ústavního soudu ze dne 2. 6. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98). Ve vztahu ke státu se nejedná pouze o povinnost do základního práva nezasahovat, nýbrž i povinnost aktivně výkon základního práva zajišťovat, zejména chránit výkon základního práva před rušivými zásahy třetích osob, ale i státu samotného (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2019, sp. zn. 25 Cdo 348/2019).

33. Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 2. 6.1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98, platí, že veřejné projevy myšlení, svědomí, náboženského vyznání nebo víry podle Listiny (a na rozdíl od jejich vnitřní podstaty) nepožívají absolutní volnost projevu jejich nositelů. Stejně jako čl. 9 odst. 2 Úmluvy, tak i čl. 16 odst. 4 Listiny pro právo svobodně projevovat své náboženství a víru (jenž navazuje na čl. 15 zakotvující svobodu myšlení) a čl. 17 odst. 4 obecně pro svobodu projevu podřizují výkon těchto práv potřebám demokratické společnosti a připouštějí možnost jejich omezení, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnosti státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a morálky. Omezení těchto práv může být učiněno jen zákonem a musí respektovat další obecné principy zakotvené Ústavou ČR a Listinou, zejména zákaz diskriminace.

34. Otázkou svobody myšlení a vyznání osob ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody se v minulosti zabýval i Ústavní soud. V usnesení ze dne 10. 4. 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97, dospěl s ohledem na ustanovení čl. 18 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech k závěru, že stát musí respektovat náboženskou svobodu stěžovatele a nesmí jej nutit přijímat stravu, která odporuje jeho náboženskému vyznání. Správa věznice má podle názoru Ústavního soudu prostor k uvážení pro výběr rozumných prostředků, které v rámci principu přiměřenosti a respektování čl. 4 odst. 4 Listiny zajistí možnou míru respektování projevu náboženské svobody v případě osob ve vazbě. Osoby ve vazbě jsou tak podrobeny omezením, ta však nejsou bez hranic, zejména ve vztahu k jejich jiným základním právům a svobodám. Řešení bude vždy záviset na konkrétních okolnostech případu, kde bude hrát významnou roli: konkrétní aspekt svobody projevu náboženství (zda jej může provádět sám nebo jen spolu s jinými), povaha náboženství (každý o své víře rozhoduje sám), zda náboženská pravidla nestanoví pro takové situace výjimku, skutečnost, zda taková stravovací pravidla byla dodržována již před omezením osobní svobody nebo se jich dotyčná osoba dožaduje až ve věznici, počet takových osob ve věznici, možnosti státu financovat takové zvýšené nároky, možnosti poskytnout náhradní formu stravování, povaha takových potravin (v případě epidemiologicky rizikových potravin), nenarušení účelu omezení osobní svobody (potrava je dopravována určitému vězni, což může být zneužito k pašování zakázaných předmětů, ostatní vězni to mohou pociťovat jako svou diskriminaci), možnosti dopravovat stravu do věznice (dále označeno jako „test“). K povaze usnesení Ústavního soudu je však nutno dodat, že jakkoliv Nejvyšší soud sdílí některé z tam prezentovaných názorů pro jejich přesvědčivé zdůvodnění (viz též dále), měl současně na paměti, že taková usnesení nejsou ve smyslu článku 89 odst. 2 Ústavy precedenčně závazná (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011, uveřejněný pod číslem 102/2012 Sb. rozh. obč. a rovněž judikaturu Ústavního soudu v něm citovanou).

35. Nejvyšší soud rovněž nepřehlédl judikaturu správních soudů. Podle rozsudku Nejvyššího

správního soudu ze dne 20. 4. 2020, sp. zn. 2 As 280/2019, je poskytování stravy vězňům faktickým jednáním věznice vůči odsouzenému při výkonu vrchnostenské veřejné správy nad odsouzenými. Neposkytnutí stravy, jakou předepisuje zákon, proto může být podle své povahy nezákonným zásahem ve smyslu § 82 a násl. soudního řádu správního. Podle § 16 odst. 1 věty druhé ZoVTOS, má odsouzený v rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, právo na to, aby věznice přihlížela k jeho kulturním a náboženským tradicím při poskytování stravy. Vězeňská služba má tedy učinit vše, co je v jejích rozumných možnostech, aby i v těchto podmínkách mohl jednotlivec žít v souladu se svým přesvědčením. Pokud věznice sama nemůže připravit vegetariánskou stravu, má nabídnout vězni alternativy, na základě nichž si může tuto stravu obstarat (např. jejím nákupem v kantýně, případně dovozem zvenčí). V těchto případech je třeba hledat a nalézt spravedlivou rovnováhu mezi zájmy věznice a ostatních odsouzených a zvláštními zájmy toho, kdo se chce stravovat vegetariánsky. Obdobný názor pak tentýž soud zaujal i v rozsudku ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 2 Aps 3/2010.

36. Při výkladu dotčených článků LPS je třeba přihlédnout současně i k tomu, jak je interpretován čl. 9 Úmluvy zejména v judikatuře ESLP a rovněž ve Stanoviscích Evropské komise pro lidská práva (dále jen „Komise“), na něž ESLP pravidelně odkazuje (v odborné literatuře k tomu srov. Evans, M. The Freedom of Religion or Belief in the ECHR since Kokkinakis. Or „Quoting Kokkinakis“, s. 85 a násl.). Právě z rozhodnutí Komise, jež do roku 1998 posuzovala přípustnost stížností podaných k ESLP, plyne kupříkladu akceptace pacifismu jako určité filozofie ve smyslu přesvědčení chráněného předmětným ustanovením Úmluvy (viz např. Arrowsmith proti Spojenému království, zpráva Komise ze dne 12. 10. 1978, č. 7050/75, § 69).

37. ESLP v rozsudku ze dne 25. 5. 1993, ve věci Kokkinakis proti Řecku, stížnost č. 14307/88, § 31, akcentoval, že svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je z pohledu Úmluvy jedním ze základů demokratické společnosti. V náboženské rovině je jedním z esenciálních prvků, které tvoří identitu věřících a jejich pojetí života, ale rovněž představuje cenný přínos pro ateisty, agnostiky, skeptiky a nezaujaté (tedy projevuje se i mimo samotnou náboženskou svobodu). ESLP se k obsahově odlišnému pojmu „přesvědčení“ ve smyslu čl. 9 Úmluvy vyjádřil kupř. v rozsudku ze dne 25. 2. 1982, přijatém ve věci Campbell a Cosans proti Spojenému království, stížnost č. 7511/76 a 7743/76, § 36. Pojmu „přesvědčení“ ESLP přiznal vlastnosti v podobě dosáhnutí určité úrovně přesvědčivosti, serióznosti, koherence a důležitosti. Mezi přesvědčení, která jsou chráněna čl. 9 Úmluvy pak lze podle ESLP demonstrativně přiřadit výše zmíněný pacifismus, protipotratové přesvědčení (srov. Knudsen proti Norsku, rozhodnutí Komise ze dne 8. 3. 1985, stížnost č. 11045/84), oddanost k sekularismu (srov. Hamidović proti Bosně a Hercegovině, rozsudek ze dne 5. 12. 2017, stížnost č. 57792/15) nebo právě veganství a nesouhlas s manipulací s produkty živočišného původu nebo testovaných na zvířatech (srov. C. W. proti Spojenému království, rozhodnutí Komise ze dne 10. 2. 1993, stížnost č. 18187/91). Odtud lze předjímat odpověď na druhou otázku položenou žalobcem v dovolání, neboť ani judikatura ESLP nerozlišuje, co do míry ochrany práv, mezi svobodou myšlení (přesvědčení) na straně jedné a ochranou víry a náboženství na straně druhé, což nakonec bez pochybností plyne i z jazykového výkladu, resp. ze syntaktického vyjádření jednotlivých hodnot chráněných čl. 9 Úmluvy, jež jsou v daném ustanovení uvedeny v souřadícím poměru. Vycházel-li odvolací soud z názoru opačného (a jen proto vyloučil ze svých úvah jím jinak správně artikulovanou judikaturu ESLP), není jeho právní posouzení dané otázky správné.

38. Odvolací soud ovšem správně připomenul, že zatímco svoboda v oblasti vnitřní názorové autonomie jednotlivce, tzv. *forum internum*, je absolutní a stát nesmí za žádných okolností a při uvádění jakéhokoliv důvodu zasahovat do vnitřního přesvědčení, pak svoboda projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení, tedy *forum externum*, může být z taxativně stanovených důvodů v čl. 9 Úmluvy omezena (shodně např. Bobek, M. In: Kmec, J. a kol. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 965.).

39. Jak uvádí Bobek (op. cit., str. 974), judikatura ESLP vytvořila v souvislosti s aplikací a možností

omezení práv podle čl. 9 Úmluvy pětistupňový test, jehož struktura je následující:

1) Spadá projednávaná věc pod rozsah čl. 9 Úmluvy (věcný rámec)?

2) Došlo k zásahu do práva zaručeného čl. 9 (existence zásahu)?

3) Byl zásah v souladu se zákonem (legalita)?

4) Sledoval zásah alespoň jeden z legitimních cílů vymezených v čl. 9 odst. 2 (legitimita)?

5) Byl zásah nezbytný v demokratické společnosti (přiměřenost)?

40. Odpověď na otázku, zda na projednávanou věc spadající pod rozsah čl. 9 Úmluvy dopadá i výše zmiňovaná judikatura ESLP, jejíž aplikaci odvolací soud vyloučil proto, že se vztahovala pouze k pojmu svoboda náboženství, závisí na tom, jestli zájem, jehož porušení se namítá, naplňuje požadavky na náboženství a/nebo přesvědčení a současně, zda obě uvedené hodnoty požívají obdobné či rozdílné ochrany. Jelikož judikatura ESLP neposkytuje (pro variabilitu zkoumaných hodnot) jednoznačnou definici náboženství nebo přesvědčení, je nezbytné zkoumat naplnění vlastností popsaných výše, tedy přítomnost určité úrovně přesvědčivosti, serióznosti, koherence a důležitosti. Nejvyšší soud ve sledovaných souvislostech podpůrně odkazuje na již citovanou věc projednávanou Komisí ohledně stížnosti C. W. proti Spojenému království, rozhodnutí Komise ze dne 10. 2. 1993, č. 18187/91, jež uvedený závěr výslovně vztahovala k veganství. Na to, zda a v jakém rozsahu je pak chráněn i konkrétní projev náboženství nebo přesvědčení ve vnější sféře (zde v podobě manifestovaného odmítání stravu živočišného původu), je pak důležité přihlížet k tomu, nakolik je dotčený projev klíčový pro předmětné přesvědčení nebo náboženství (k tomu srov. Osmanoğlu a Kocabaş proti Švýcarsku, rozsudek ESLP ze dne 10. 1. 2017, stížnost č. 29086/12). V poměrech projednávané věci přitom není rozumných pochybností, že právě odmítání stravy založené na živočišných produktech je základním znakem veganství, jak ostatně dovodil již soud prvního stupně a v plné shodě s ním i odvolací soud.

41. Ve vztahu k druhé podmínce v podobě existence zásahu platí, že k zásahu do výkonu práv zaručených čl. 9 Úmluvy nedochází tehdy, pokud je omezení založeno na právním rámci, který předvídá Úmluva a který je obecně a neutrálně použitelný ve veřejné sféře, aniž by byly dotčeny svobody chráněné čl. 9 Úmluvy. V odborné literatuře (srov. Bobek, M. In: Kmec, J. a kol. op. cit. s. 976–977) se uvádí, že podle názoru ESLP jsou tolerovatelná jen „minimální“ omezení přesvědčení či náboženského vyznání. O takový případ rovněž v projednávané věci nešlo, neboť neposkytování veganské stravy je v daném případě zásahem absolutním.

42. Ohledně následného testu legality, tudíž podmínce omezení práv v souladu se zákonem, ESLP setrvale judikuje, že slovní spojení „stanoveno zákonem“ má autonomní význam, který je totožný pro všechna ustanovení Úmluvy a protokolů, jež jej obsahují. Úmluva pro zásah vyžaduje existenci právního základu do předmětného práva a dále, aby toto právo naplňovalo určité kvalitativní požadavky (srov. Kosař, D. In: Kmec, J. op. cit., s. 104 a 107). Co se týče existence právního základu, pojem „právo“ má opět v mezích Úmluvy autonomní a poměrně široký význam, norma tudíž může být obsažena například v psaném právu, judikatuře, vnitrostátním právu či mezinárodním právu. Optikou Úmluvy je „právo“ vnímáno v jeho materiálním, a nikoli pouze formálním významu, což dosvědčuje i to, že požadavky na něj mohou naplňovat i předpisy nižší právní síly než zákony (k tomu srov. např. Dogru proti Francii, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2008, stížnost č. 27058/05, § 52). Pro nyní projednávanou věc je však podstatné, že možnost zásahu do práva garantovaného čl. 9 Úmluvy je dále a přísněji omezena v poměrech České republiky v čl. 4 odst. 2 LPS, podle něhož meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem. Omezení možnosti praktikujícího vegana přijímat stravu nikoliv živočišného původu by v tuzemsku

muselo být výslovně stanoveno zákonem a nikoliv předpisem nižší právní síly v podobě vyhlášky, popř. dokonce jen interním dokumentem Vězeňské služby.

43. Nejvyšší soud se dále zabýval naplněním podmínky legitimního cíle omezení projevu přesvědčení, které je možné jen na základě zákona, přičemž je nezbytné, aby naplňovalo podmínku v podobě nezbytnosti v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Právě ve světle této podmínky je třeba provádět interpretaci § 11 ZoVV, podle něhož věznice poskytuje obviněným (ve vazbě) pravidelnou stravu za podmínek a v hodnotách, které odpovídají udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu a věku; přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic obviněných. Pojem „přihlížení ke kulturním a náboženským tradicím obviněných" (jež je nadto spojen i s povinností „přihlížet ke zdravotnímu stavu") je třeba s respektem k výše vyloženým zásadám vykládat způsobem nikoliv restriktivním, jak to učinil odvolací soud, nýbrž tak, aby bylo dodrženo pravidlo plynoucí z čl. 4 odst. 4 LPS, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu (uplatní se zde zásada in dubio pro libertate). Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. V souladu se ZoVV může být obviněný ve vazbě podroben pouze těm omezením, která jsou nutná ke splnění jejího účelu ve vztahu k vazebnímu důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Vazbu nelze vnímat coby sankci, jejím výkonem se sleduje toliko dočasné a preventivní omezení osobní svobody obviněného, tj. osoby, na níž je třeba pohlížet jako na osobu nevinnou (čl. 40 odst. 2 Listiny). Nejvyšší soud rovněž poukazuje na rozdílnost právní úpravy, kdy § 16 odst. 1 ZoVTOS stanoví, že se ke kulturním a náboženským tradicím odsouzených přihlíží „v rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice", kdežto na věc dopadající § 11 ZoVV žádné takové omezení ve vztahu k osobám ve vazbě neobsahuje. Řečeno jinak, provozní situace konkrétní věznice v průběhu výkonu vazby na žalobci proto pro posouzení důvodnosti uplatněného nároku nebyla relevantní. Zákonem předjímaná povinnost věznice „přihlížet ke kulturním a náboženským tradicím obviněných" nemůže být logicky vnímána jako zákonem provedené výslovné omezení práv plynoucích z čl. 9 Úmluvy, nýbrž naopak je projevem respektu k tam chráněným právům.

44. ESLP se v souvislosti s čl. 9 Úmluvy opakovaně vyjadřoval ke stravě osob ve výkonu trestu. Dodržování určitých pravidel stravování představuje praktický projev přesvědčení nebo náboženského vyznání, který je tímto ustanovením chráněn. Poznamenal, že čl. 9 Úmluvy uvádí různé formy projevů náboženství nebo přesvědčení, a to prostřednictvím bohoslužeb, vyučování, provádění náboženských úkonů a zachovávání obřadů, přičemž však nechrání všechna jednání motivovaná tímto náboženstvím nebo přesvědčením. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání náleží postojům, jež dosahují určité úrovně přesvědčivosti, serióznosti, koherence a důležitosti. Navíc judikatura ESLP kupř. ve vztahu k buddhismu dovodila, že je jedním z předních náboženství, jež je oficiálně uznáváno v mnoha zemích a dodržování dietologických požadavků může představovat přímé vyjádření víry v praxi ve smyslu čl. 9 Úmluvy (srov. Jakóbski proti Polsku, rozsudek ESLP ze dne 7. 12. 2010, stížnost č. 18429/06). V předmětné věci pak tamní stěžovatel žádal o bezmasou dietu, protože se jako praktikující buddhista chtěl vyhnout konzumaci masa. ESLP měl v tehdy projednávané věci za to, že stěžovatelovo rozhodnutí ohledně dodržování vegetariánské stravy bylo motivováno či inspirováno náboženstvím, přičemž nebylo bezdůvodné a odmítnutí poskytnutí vegetariánského jídla správou věznice považoval za zásah do práva garantovaného čl. 9 Úmluvy. Při hodnocení souladu s čl. 9 ESLP akcentoval, že stěžovatel o bezmasou stravu žádal opakovaně. Správa věznice tento požadavek odmítla a odůvodnila to zejména tím, že připravovat bezmasé jídlo pro jednoho člověka by představovalo nadměrnou finanční zátěž (zvýšené náklady na hygienu), jakož i nepřiměřenou zátěž na zaměstnance kuchyně. ESLP přihlédl ke zjištění, že stěžovateli byla po určitou dobu podávána strava bez obsahu vepřového masa, přičemž ostatní druhy masa byly zastoupené v nízké míře. Přesto však stěžovatel tvrdil, že tato strava zcela nevyhovovala jeho náboženskému přesvědčení. Druhý odstavec čl. 9 Úmluvy připouští omezení, nicméně je jím

nezbytné sledovat legitimní cíl, mimo jiné, v podobě ochrany veřejného zdraví a morálky a ochrany práv a svobod jiných. ESLP proto posuzoval, zda stát splnil svou povinnost ve snaze o nalezení spravedlivé rovnováhy mezi zájmy zařízení a ostatních odsouzených a zvláštními zájmy stěžovatele. Povinnost podávat každému vězni zvláštní stravu odpovídající jeho víře by přinesla řadu potíží technické i finanční povahy. Stěžovatel měl na základě své víry přijímat jednoduchou bezmasou stravu, přičemž žádal pouze o to, aby mu byla podávána vegetariánská strava bez masných výrobků. ESLP zdůraznil, že taková dieta nevyžaduje, aby bylo jídlo připravováno, vařeno nebo servírováno předepsaným způsobem a zvláštní potraviny nejsou nezbytné. Stěžovateli nebyla věznicí nabídnuta ani žádná alternativní strava a věznice se nepokusila otázku vhodné stravy konzultovat s buddhistickou obcí. ESLP nebyl přesvědčen o tom, že podáváním vegetariánské stravy by byla správa věznice nadměrně zatížena nebo že by došlo ke snížení kvality stravy poskytované ostatním odsouzeným. ESLP se rovněž opíral o doporučení Výboru ministrů členským státům, zvláště pak Doporučení č. Rec(2006)2 o Evropských vězeňských pravidlech [Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581], podle kterého má být odsouzeným podávána strava, která bere v potaz jejich náboženské vyznání. Proto ESLP dospěl nakonec k závěru, že navzdory prostoru státu pro uvážení se příslušným orgánům nepodařilo najít spravedlivou rovnováhu mezi zájmy věznice a zájmy stěžovatele, konkrétně právem stěžovatele projevovat své náboženské přesvědčení prostřednictvím dodržovaní pravidel jeho buddhistické víry, a došlo tudíž k porušení čl. 9 Úmluvy. Obdobné závěry zaujal posléze ESLP i v rozsudku ze dne 17. 12. 2013, Vartic proti Rumunsku (č. 2), stížnost č. 14150/08.

45. Nejvyšší soud nemá ani v této věci rozumného důvodu se od ustálené judikatury ESLP podávající výklad čl. 9 Úmluvy odchylovat, zvláště, dospěl-li výše k závěru, že není racionálního důvodu odlišovat míru ochrany přiznávané svobodě myšlení (přesvědčení) na straně jedné a víry (náboženského přesvědčení) na straně druhé. Takto nastolený výklad je ve svém výsledku souladný i s obsahem tzv. Evropských vězeňských pravidel [viz chrome-extension://oemmndcbldboiebfnladdacbdfmadadm/https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-pravidla.pdf], na která se ve své argumentaci navzdory jejich zjevně nezávazné povaze pravidelně odvolává i ESLP a která se přiměřeně vztahují i na osoby ve vazbě. V rámci základních principů Pravidla uvádějí, že se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva, budou jim ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby a omezení budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena. Pravidla dále akcentují, že vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků. Nejvyšší soud měl přitom současně na zřeteli, že podle nezpochybněných skutkových zjištění bylo v možnostech příslušné věznice připravovat stravu určenou pro vegetariány (srov. již zmiňovaný čl. 4 odst. 3 LPS). Rovněž prizmatem judikatury, která se na uvedená pravidla podpůrně odvolává, je třeba poměřovat důvodnost žalobou uplatněného nároku.

46. Nejvyšší soud dále upozorňuje na Standardní minimální pravidla Organizace spojených národů (dále jen „OSN“) pro zacházení s vězni, vytvořená Komisí OSN pro prevenci kriminality a trestní justici, tzv. Mandelova pravidla [https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf], byť ani ona nejsou závazným pramenem práva. Nejvyšší soud k jejich obsahu přihlédl toliko pro účely výkladu relevantních ustanovení Úmluvy, obdobně jako ve své rozhodovací činnosti pravidelně činí ESLP. Pravidlo č. 2 uvádí, že se Pravidla používají nestranně, přičemž nesmí dojít k diskriminaci na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženského vyznání, politického nebo jiného názoru, národního nebo společenského původu, majetku, narození nebo jiného postavení. Podle tohoto pravidla musí být rovněž respektováno náboženské vyznání a morální zásady vězňů. Pravidlo č. 5 pak uvádí, že vězeňský režim by se měl snažit o minimalizaci rozdílů mezi životem ve vězení a životem na

svobodě, které vedou ke snižování odpovědnosti vězňů a jejich důstojnosti jako lidských bytostí.

47. Měl-li odvolací soud za to, že je namístě osoby ve výkonu vazby omezit v možnosti podávání veganské stravy, měl na projednávanou věc vztáhnout především test proporcionality zvažovaného omezení (zmíněný v předchozích odstavcích tohoto rozsudku). A dále, vyšel-li odvolací soud ze zjištěného skutkového stavu (jež nepodléhá dovolacímu přezkumu, srov. § 241a odst. 1, věta první o. s. ř.), že žalobce praktikoval veganství již před vzetím do vazby a že požívání stravy určitého druhu je bezvýjimečnou a zásadní charakteristikou veganství jako takového, měl své další úvahy poměřovat zejména tím, jaký je počet takových osob ve věznici, možnostmi státu financovat tyto zvýšené nároky, povahou vyžadovaných potravin (v případě epidemiologicky rizikových potravin), možnostmi dopravování nezbytných potravin do věznice a potřebou nenarušení účelu omezení osobní svobody. Nemělo být přehlédnuto, že judikatura tuzemských i mezinárodních soudů v té souvislosti operuje s právně neurčitým pojmem „zvýšené náklady“, resp. „zvýšené nároky“ (tedy připouští, že normativní náklady na vězně nemusí být ve sledovaných souvislostech jediným omezujícím kritériem), a konečně, že ve vztahu k osobám ve výkonu vazby není právo, aby věznice přihlédla při poskytování stravy k jejich kulturním a náboženským tradicím omezeno tím, zda „to umožňuje provoz věznice“ (jako je tomu naopak u osob ve výkonu trestu odnětí svobody). Dlužno dodat, že tam, kde se na obstarání stravy souladné s náboženstvím nebo přesvědčením nekladou vysoké nároky (např. požadavky na zcela specifickou přípravu jídla), nebude zpravidla důvod pro odepření takové stravy ve smyslu čl. 9 Úmluvy. Obecně je sice možno přihlédnout k situaci, kdy se jinak opodstatněný požadavek osoby umístěné ve vazbě na zvláštní stravu (nebo specifický postup její přípravy) ukáže jako finančně zcela nepřiměřený, nicméně povšechné poukazování na normativní limity nebo na technické, materiální a personální vybavení věznice nemůže být, s ohledem na shora vyložené závěry, okolností relevantní pro závěr o důvodnosti či nedůvodnosti žalobou uplatněného nároku. Proto i poukaz odvolacího soudu na závěry Ústavního soudu o tom, že „víra a přesvědčení něco stojí“ shledává Nejvyšší soud nedostatečným nejen proto, že byly učiněny v usnesení Ústavního soudu, které nemá, jak vyloženo výše, precedenční závaznost, ale nadto se tak stalo v řízení, v němž nebyly činěny žádné skutkové závěry o finanční náročnosti požadované specifické stravy. Stejně tak za předčasný je třeba považovat argument odvolacího soudu ohledně ohrožení výživy ostatních osob omezených na svobodě, neboť i v takovém případě by zásah do práva jednotlivce musel být přesvědčivě odůvodněn např. legitimním cílem v podobě ochrany práv a svobod jiných osob umístěných ve vazbě či ve výkonu trestu odnětí svobody, což se v projednávané věci nestalo.

48. Nepoměřoval-li odvolací soud projednávanou věc i zmíněnými hledisky a vnímal-li ochranu relevantního světonázoru jednotlivce jako méně významnou, než v případě ochrany víry a náboženského přesvědčení, je jeho právní posouzení v obou dovolatelem zpochybněných otázkách neúplné, a tudíž nesprávné.

49. Je-li dovolání přípustné, je povinností Nejvyššího soudu přihlédnout ve smyslu ustanovení § 242 odst. 3 věty druhé o. s. ř. též k jiným vadám řízení, jež mohly mít vliv na věcnou správnost přezkoumávaného rozhodnutí. Takovou vadou je zatíženo i přezkoumávané rozhodnutí odvolacího soudu, neboť z něj nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, pokud odvolací soud nesouhlasil se skutkovým závěrem soudu prvního stupně, že „pro přípravu vyvážené veganské stravy postačí denní limit 57 Kč na osobu, aniž by musely být této osobě poskytovány potravinové doplňky a suplementy, minimálně vitamín B12, jak ostatně vyplývá i z důkazů navrhovaných samotným žalobcem (vyjádření velitele Hradní stráže)“ a současně učinil závěr o „finanční náročnosti poskytování veganské stravy“. Odvolací soud na straně jedné vytkl soudu prvního stupně, že své (opačné) závěry nepodložil odpovídajícími skutkovými zjištěními, totožným procesním deficitem je však zatíženo i vlastní odůvodnění rozsudku odvolacího soudu, který žádný exaktní výpočet nákladů na zajištění veganského stravování nepodal a neuvedl, na základě jakých konkrétních úvah závěr o finanční

náročnosti veganské stravy učinil. V případě, kdy jsou právní závěry soudu v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními, je nutné takovéto rozhodnutí považovat za stojící v rozporu s požadavky čl. 36 odst. 1 LPS (k tomu srov. za mnohé např. nález Ústavního soudu ze dne 28. 8. 2018, sp. zn. I. ÚS 2283/17). *Obiter dictum* Nejvyšší soud upozorňuje na skutečnost, že žalobce se v podané žalobě a ani později nedomáhal omluvy za to, že mu nebyly poskytovány potravní doplňky, a proto případné úvaze odvolacího soudu, že i tyto doplňky je třeba zvažovat v rámci úvah o nákladnosti veganské stravy v odpovídající nutriční hodnotě odpovídající udržení zdraví vězně (§ 11 ZoVV, § 27 odst. 1 a § 28 odst. 2 vyhlášky), musí předcházet odpovídající poučení podle § 118a odst. 2 o. s. ř. Je pak na dalším výkladu uvedených ustanovení, zda si i (jen) tyto doplňky může osoba umístěná ve vazbě pořídit na své náklady sama (k tomu srov. opakovaně zmiňované usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4.1998, sp. zn. II. ÚS 227/97).

50. Jelikož je rozhodnutí odvolacího soudu co do právního posouzení nároku na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění nesprávné, dovolací soud je postupem podle § 243e odst. 1 o. s. ř. zrušil, a to včetně závislého výroku o nákladech odvolacího řízení.

51. Na odvolacím soudu nyní bude, aby se v dalším řízení zabýval především tím, zda je vedle konstatování porušení práva namístě též poskytnutí žalobcem požadované omluvy.

52. Odvolací soud je ve smyslu § 243g odst. 1 části první věty za středníkem o. s. ř. ve spojení s § 226 o. s. ř. vázán právními názory dovolacího soudu v tomto rozhodnutí vyslovenými.